

Medievistika

Jako medievistiku (medievalistiku) označujeme tu část historické vědy, která se zabývá středověkem. Označení pochází z latinského *medium aevum*, střední věk. Jako první jej patrně použil Francesco Petrarca, když hovořil o mezidobí mezi antikou a svou současností. Vedle medievistiky jako vědního podoboru musíme rozlišit i společenský zájem o středověk. Ten vytváří obrazy středověku spojené s určitými hodnotami (jasný x temný středověk, středověk cti, rytířství atd. x středověk pověřený, tmářský apod.) a v průběhu staletí se proměňuje, od negativního pohledu na středověk v období humanismu a renesance přes jeho vyzdvihování v éře romantismu až po využívání prvků středověku ve fantasy žánru či v počítačových hrách v naší přítomnosti. Takové pojmání minulosti je součástí širšího fenoménu *historismu* a může být od vědecké rekonstrukce minulosti značně odlišné a zkreslující.

Baroko a osvícenství

Počátky odborné medievistiky můžeme hledat již v období baroka. Spory o legendy a životopisy svatých vedly kritiku **Jeana Mabillona**, benediktina z remešského opatství sv. Maura, k sepsání základního pojednání o kritice pramenů *De re diplomatica libri VI* (1681), šesti knih o diplomacie, Zde stanovil hlavní zásady kritiky pramene, které vypracoval na pramenech středověkých. V téže době vydávají barokní autoři ve svých dílech četné opisy středověkých písemných památek, narativních (legend a kronik) i diplomatických (především listin). V českém prostředí to byl zejména **Bohuslav Balbín**, jehož díla medievisté stále používají jako určitou náhražku chybějících edic, kromě toho Balbín vydal některé prameny, které se do dnešních dob fyzicky nedochovaly.

S nástupem osvícenství se z historie začíná stávat vědecký obor. Francouzští osvícenci se dívali na středověk s despektem, v ostatních zemích ale jejich postoj nebyl bezvýhradně přijímán a vznikaly první práce o středověku založené na práci s prameny. U nás se na sklonku 18. a počátkem 19. století věnovali středověku především **František Martin Pelcl**, **Gelasius Dobner** a **Josef Dobrovský**. Dobnerův kritický rozbor Hájkovy kroniky položil základ pro výklad českých dějin do konce 12. století, Dobrovského práce stanovily podstatné prvky kritického výkladu pramenů, jak po stránce textové, tak i obsahové. Dobrovský též v řadě analytických příspěvků rozebral některé literární památky českého středověku. V poslední čtvrtině 18. století začal vycházet první pokus o syntézu českých dějin,

Chronologische Geschichte Böhmens unter den Slaven od Františka Pubičky, které sice vycházely z pramenů, avšak nedostály kritickým zásadám stanoveným Josefem Dobrovským a byly vskutku jen chronologickým sledem událostí z českých dějin.

Romantismus

Období romantismu (zjednodušeně první polovina 19. století) přineslo vzednutí zájmu o středověk. Důvodů je vícero, důležitou roli bezpochyby hrál zrod moderního nacionalismu a hledání kořenů národní existence, resp. státu, ve středověku. Nacionální motivy stály u počátků řady spolků, které v této době hojně vznikaly po Evropě a z některých se posléze stala respektovaná vědecká pracoviště (**Monumenta Germaniae Historica**). Vznikaly také velké syntézy národních dějin, které přikládaly středověku významné místo v příběhu národa, např. mnohasvazkové Dějiny Francie **Julese Micheleta**.

V českém prostředí sepsal základní syntézu **František Palacký**, a sice *Geschichte von Böhmen* (od 1836), které od roku 1848 vycházely nejprve v české verzi jako *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*. Svě vyprávění dovedl do roku 1526 a stanovil způsob výkladu českých středověkých dějin, který v kolektivním laickém mínění přežívá ještě dnes. Inspiroval se filosofií G. W. F. Hegela a J. G. Herdera a české dějiny pojal jako „stýkání a potýkání“ Čechů s Němci. Oba kulturně jazykové okruhy, germánský i slovanský, měly podle něho své charakteristické hodnoty, Germáni výbojnost a panovačnost, Slované rovnost a mírnost. Ve vzájemném střetání a přebírání prvků druhého okruhu vznikaly nové formy společenského a státního uspořádání, přičemž Palacký nepokrytě považoval Slované za nositele demokracie, kterým patří budoucnost, neboť hodnoty ducha vítězí nad hrubou silou. Palacký výtěžil ohromné množství pramenů, které zpřístupňoval v souběžně vydávaných edicích, ale ve svém výkladu nejstarších slovanských dějin se opřel o rukopisná falza (Rukopis Královédvorský), a v závěru života proto čelil kritice ze strany německých historiků.

Klasický historismus

Konzervativní paralelu k Palackého Dějinám můžeme vidět v *Dějepis hlavního města Prahy* od **Wácslawa Wladiwoje Tomka**. Tomkův konzervativismus ukazuje již podoba jeho jména, oproti Palackého liberálnímu a nacionálnímu pojetí českých dějin podal faktografický výklad zemských dějin na pozadí dějin Prahy. Tomkův důraz na fakta a oproštění výkladu od

hodnotících výroků o minulosti sbližovaly jeho dílo s nastupujícím vědeckým dějepisectvím, jeho víra v pravost rukopisů jej od něj vzdalovala. Nové období vědecké práce v druhé polovině 19. století vycházelo z filosofie pozitivismu, v dějepisectví jej ale označujeme jako *klasický historismus*. Jeho cílem byl objektivní výklad minulosti, který měla umožnit propracovaná kritika pramenů odlišující pravé prameny od falešných, pozdní od těch, které jsou nejbližší pojednáváné události, tendenční od věrných. Vzhledem k tomu, že základním prvkem historického výzkumu byla pro historiky této doby úplná heuristika, tedy shromáždění veškerých pramenů k dané události nebo období, a jejich následná kritika, zůstával středověk se svým omezeným množstvím dochovaných pramenů hlavním polem historického výzkumu. Rekonstrukce minulosti ale nabývala podoby prací opatřených množstvím poznámek pod čarou a věnujících se především rozboru pramenů a událostním (politickým) dějinám, což vedlo k určitému vzdalování historie od laické veřejnosti.

Zakladatelem tohoto typu dějepisectví byl u nás **Jaroslav Goll**. Nezanechal rozsáhlé dílo, jeho síla byla v minuciózní kritice doprovázené rozsáhlým intelektuálním zázemím a schopností vnímat komplikovanost minulosti. Ve stati *Dějiny a dějepis* vyložil základy historického výzkumu a ozřejmil své pojetí sestávající z kontinuální řady příčin a následků (z příčiny vyplývá následek, který je příčinou další události atd., hovoříme proto o *genetickém dějepisectví*). Důležité bylo zřízení historického semináře na české Karlo-Ferdinandově universitě, který nahradil starší model výuky ve formě čtených přednášek a který J. Goll několik desetiletí vedl. V semináři studenti pod vedením některého z profesorů analyzovali vybrané prameny a osvojovali si základy historické kritiky a práce historika; řada seminárních prací vzniklých v Gollově semináři vyšla v *Českém časopise historickém*, který Goll roku 1895 založil.

Gollova škola

Pro žáky, kteří seminářem prošli, užíváme označení **Gollova škola**, ačkoliv jejich přístupy k interpretaci minulosti byly leckdy značně rozdílné. Určovali však směřování českého dějepisectví až do poloviny 20. století a nemalá část z nich se věnovala středověkým dějinám. V rámci Gollovy školy rozlišujeme dvě hlavní linie, jednu reprezentují především **Josef Pekař** a **Josef Šusta**, druhou zejména **Václav Novotný** a **Rudolf Urbánek**. J. Pekař a J. Šusta patřili k nejbližším Gollovým žákům a ve svém díle otevírali nové cesty sociálních a hospodářských dějin, které rozšiřovaly úzce událostní a pramenně kritické pojetí klasického historismu. V. Novotný a R. Urbánek se J. Gollovi značně vzdálili po lidské a politické

stránce, avšak věrně udržovali jeho metodický odkaz a jejich práce ohromují množstvím vytěžených pramenů, jejich detailní kritikou, nespočtem zjištěných faktů. V nich se ale nezdá ztrácet podstatné informace o dané době a pojednávaných událostech.

Laichterovy České dějiny

Pomníkem tohoto typu dějepisectví jsou **Laichterovy České dějiny**, pojmenované podle nakladatelství Jana Laichtera. Nepřímo je inicioval T. G. Masaryk, když volal po nahrazení Palackého dějin moderním zpracováním. To si však představoval jako opravu faktických chyb v Palackého díle, ovšem s ponecháním základní Palackého filosoficko dějinné koncepce, do které vkládal svou ideu českých dějin jako naplňování ideálu humanity. Původní plán nové syntézy českých dějin počítal se dvěma díly, vedení celého podniku svěřil Jan Laichter Václavu Novotnému, který předpokládal, že se jednotlivé epochy mezi sebou rozdělí on, Rudolf Urbánek, Bohumil Navrátil a Vlastimil Kybal. Poslední dva však nic ze svěřených částí nenapsali, Novotný a Urbánek se naopak rozepsali příliš – např. první díl Urbánkova Věku poděbradského spotřeboval takřka tisíc stran na vylíčení období 1438–1444. Nakladateli Janu Laichterovi slouží ke cti, že neodstoupil od smlouvy a přes četné další problémy s autory se snažil syntézu dovést do konce. Po smrti Novotného se hlavní redakce ujal Kamil Krofta, který získal pro podnik další autory, zejména Josefa Šustu, jehož svazky patří k nejcennějším. Dílo však nakonec zůstalo monumentálním torzem v této podobě:

Novotný, Václav: *Od nejstarších dob do smrti knížete Oldřicha*. České dějiny I/1, Praha 1912.

Novotný, Václav: *Od Břetislava I. do Přemysla I.* České dějiny I/2, Praha 1913.

Novotný, Václav: *Čechy královské za Přemysla I. a Václava I.* České dějiny I/3, Praha 1928.

Novotný, Václav: *Rozmach české moci za Přemysla Otakara II. (1253 – 1271)*. České dějiny I/4, Praha 1937.

Šimák, Josef Vítězslav: *Středověká kolonisace v zemích českých*. České dějiny I/5, Praha 1938.

Šusta, Josef: *Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*. České dějiny II/1, Praha 1935.

Šusta, Josef: *Král cizinec*. České dějiny II/2, Praha 1939.

Šusta, Josef: *Karel IV. Otec a syn 1333–1346*. České dějiny II/3, Praha 1946

Šusta, Josef: *Karel IV. Za císařskou korunou 1346–1355*. České dějiny II/4, Praha 1948.

Bartoš, František Michálek: *Čechy v době Husově 1378–1415*. České dějiny II/6, Praha 1947.

Bartoš, František Michálek: *Husitská revoluce 1. Doba Žižkova 1415–1426*. České dějiny II/7, Praha 1965.

Bartoš, František Michálek: *Husitská revoluce 2. Vláda bratrstev a její pád 1426–1437*. České dějiny II/8, Praha 1965.

Urbánek, Rudolf: *Věk poděbradský 1*. České dějiny III/1, Praha 1915.

Urbánek, Rudolf: *Věk poděbradský 2*. České dějiny III/2, Praha 1918.

Urbánek, Rudolf: *Věk poděbradský 3*. České dějiny III/3, Praha 1930.

Urbánek, Rudolf: *Věk poděbradský 4*. České dějiny III/4, Praha 1962.

Jak je vidět z dat vydání, některé svazky vycházely v období komunismu, kdy již Laichterovo nakladatelství neexistovalo. Působnost projektu byla nicméně tak silná, že se k němu přihlásili dva moderní historici a zaplnili prázdná místa, která se původním autorům nepodařilo napsat.

František Kavka se v dvoudílné *Vládě Karla IV. za jeho císařství (1355–1378)* (vyšla v roce 1993) přihlásil k Laichterovým Českým dějinám i zvolenou formou vyprávění, které vedl v linii politických dějin. **Josef Macek** oproti tomu pojal svůj čtyřsvazkový *Věk jagellonský v českých zemích* (vycházel v letech 1992 až 1999) odlišně, v duchu nového francouzského dějepisectví, a upřednostnil problémové otázky (společnost, klima, hospodářství atd.) před chronologicky pojatým výkladem politických událostí.

Krise historismu

Nové dějepisectví, které jsme si zmínili v závěru předchozího oddílu, vyrůstá z krize historismu na přelomu 19. a 20. století. Historici a další vědci si tehdy začali uvědomovat, že dosavadní způsob historické práce spočívající především v popisu politických dějin umožňuje poznání jednotlivin a událostí, ale není možné jím postihnout obecnější společenské trendy. Významné impulsy ke změně svého metodického vybavení přijala historie na počátku 20. století od sociologie a národohospodářství a díky nim se vedle politických dějin začaly rozvíjet také dějiny sociální a hospodářské. Podstatným způsobem ovlivnili historii filosof Wilhelm Dilthey a sociologové Max Weber a Émile Durkheim. Díky nim si historici začali klást i otázky týkající se psychických jevů a kolektivních představ, které si každá společnost vytváří.

Škola Annales

Durkheimovy myšlenky stály u zrodu asi nejvýznamnější historiografické školy 20. století. Založili ji francouzští historici Lucien Febvre a **Marc Bloch** v meziválečném období a název získala podle titulu časopisu, jehož první číslo vyšlo v lednu 1929 – *Annales*. Škola Annales se tradičně dělí do čtyř generací, z nichž jsou pro medievalistiku nejdůležitější první a třetí. Dílo Marca Blocha, především knihy *Králové divotvůrci* a *Feudální společnost*, názorně ukazují metodické principy nového dějepisectví. Místo popisu událostí v určitém období vycházel historik ve své práci od formulace problémové otázky, tu zkoumal v dlouhém časovém období přesahujícím tradiční periodizační mezníky, usiloval o zasazení zkoumané otázky do co nejhustší sítě vztahů k podobným tématům, ve výkladu využíval spolupráce s dalšími vědami (psychologie, etnografie, sociologie, dějiny umění atd.).

Odkaz Marca Blocha rozvíjela třetí generace školy Annales v poslední třetině 20. století. Jmenovitou zmínku si z ní zaslouží především **Jacques Le Goff** a **George Duby**, kteří dokázali ve svých knihách propojit odbornou rovinu s čtenářsky atraktivním podáním a znovu přitáhli k dějinám středověku zájem veřejnosti. Díky nim se škola Annales také vrátila k politickým dějinám, ke kterým se v předchozích desetiletích stavěla ostražitě a odtažitě, Le Goff a Duby ale ukázali, že i tradiční látku lze pojmout netradičně. Škola Annales představovala v druhé polovině 20. století zdroj inspirace pro historiky středověku v dalších zemích a díky ní se medievalisté začali zabývat takovými tématy, jakými jsou strach, smrt, sny a snění, zvířecí symbolika ve středověkém myšlení a literatuře, tělo a tělesnost a další podobná. Ke zvýšení laického zájmu o středověk v této době přispěl také ohromný úspěch románu *Jméno růže*, ve kterém **Umberto Eco** na půdorysu detektivního příběhu čtivě představil formy středověkého myšlení a polemik.

Marxismus

Zatímco v západní Evropě udávala tón ve výzkumu středověku škola Annales, poměry v českém dějepisectví byly po roce 1948 pochopitelně ovlivněny vládnoucí ideologií marxismu-leninismu a jejím konceptem minulosti jako dějin třídních bojů. Oficiální dějepisectví se snažilo vytvářet obraz minulosti v souladu se stranickou linií, což platí i pro dvě velké postavy české marxistické medievalistiky, **Františka Grause** a **Josefa Macka**. Oba se ale v průběhu šedesátých let 20. století posunuli k odborně poctivějšímu výkladu minulosti. Graus významně přispěl k debatě o krizi pozdního středověku a uváděl do dějepisectví

postupy německých sociálních dějin, Macek se koncentroval na jagellonské období a inspiroval se u školy Annales. Vedle nich vyrůstala mladší generace medievistů, jež přes různá omezení udržovala kontakt a krok se soudobým evropským dějepisectvím. Jmenujme z ní alespoň specialistu na český raný středověk **Dušana Třeštíka** nebo předního odborníka na husitské období **Františka Šmahela**, z brněnských historiků si zaslouží zmínku **Jaroslav Mezník**. Tito odborníci se významně podíleli na transformaci české historické vědy po roce 1989 a díky nim se rozvinulo medievistické bádání na nejvýznamnějších českých a moravských univerzitách, ústavech Akademie věd ČR i na specializovaném pracovišti, které vzniklo v rámci Filosofického ústavu AV ČR, **Centru medievistických studií**.

Doporučená literatura:

BURKE, Peter: *Francouzská revoluce v dějepisectví*. Praha 2004

KUTNAR, František – MAREK, Jaroslav: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. Praha 1997 (další vydání 2009)

Základní přehled edičních řad

Monumenta Germaniae Historica

Obsáhlá ediční řada kriticky zpřístupňující prameny ke středověkým dějinám především německy mluvících zemí. Časově je vymezená přibližně léty 500–1500 (koncem antické klasické literatury a nástupem knihtisku), prostorově pak velmi široce – jádro editovaných pramenů tvoří oblast Svaté říše římské, v souvislosti s působením germánských kmenů byly zahrnuty také prameny k dějinám například dnešní Anglie, Itálie, Španělska. V současné době se tematický záběr MGH rozšířil na prameny celého evropského středověku. Dnes je edice kompletně digitalizovaná a volně přístupná na webové adrese: www.dmgh.de.

Roku 1819 vzniká z iniciativy říšského svobodného pána Karla vom Stein *Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde* (Společnost pro starší německé dějiny), která si v duchu dobového nacionalismu klade za cíl zpřístupnit prameny dějin Německu. Její úkoly přebírá roku 1875 státem financovaná společnost s oficiálním vedením, sídlící v Berlíně, v období třetí říše pak *Reichsinstitut für ältere deutsche Geschichtskunde* (Říšský institut pro starší německé dějiny) v Pommersfelden v Bavorsku. V roce 1949 byla původní společnost obnovena a v roce 1963 se stala veřejnoprávní korporací, v jejímž čele stojí prezident a ústřední rada, kteří společně rozhodují o zveřejňování edičních projektů.

Stejně jméno nese také institut, který dnes sídlí v Mnichově a zastřešuje nejen vydávání samotné edice, ale také odborného časopisu *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* (Německý archiv pro výzkum středověku), spolupracuje s historickými a univerzitními vědeckými pracovišti především v Německu a Rakousku a vytváří celosvětově klíčovou platformu pro výzkum středověku.

Edice je rozčleněna do 5 oddělení (*Abteilungen*):

- *Scriptores* (MGH SS, MGH SRG)– narativní prameny (kroniky, životopisy (*vitae*), ...)
- *Leges* – prameny právní povahy (zákoníky, koncilní usnesení, ...)
- *Diplomata* – (MGH DD) edice listin
- *Epistolae* – edice dopisů
- *Antiquitates* – „starožitnosti“ (básně, pamětní knihy, nekrology, ...)

Význam pro českou medievistiku

- dosud nejkvalitnější edice Kosmovy kroniky české:

Cosmae Pragensis Chronica Boemorum, edd. Bertold Bretholz, Wilhelm Weinberger. MGH SRG NS II. Berlin 1923.

- vzor pro edici pramenů dějin Velké Moravy *Magnae Moraviae fontes historici* (MMFH)

REGESTA IMPERII (= RI)

Regesta Imperii (častěji ve zkratce RI) je ediční projekt, který ve formě chronologicky řazených německy psaných regest¹ vydává listiny středověkých panovníků Svaté říše římské a tehdejších papežů. Časově je vydávání ohraničeno roky 613 (vstupem Karlovců do dějin) a 1519 (smrtí císaře Maxmiliána I. Habsburského).

Dějiny

Zakladatelem projektu byl frankfurtský městský archivář a knihovník Johann Friedrich Böhmer (1795-1863), který původně stál u počátků projektu *Monumenta Germaniae Historica* (ve zkratce MGH). Se shromažďováním a publikováním dokumentů začal již roku 1829 v rámci přípravné práce právě pro MGH. Brzy se však regestář RI kvůli osobním neshodám osamostatnil.

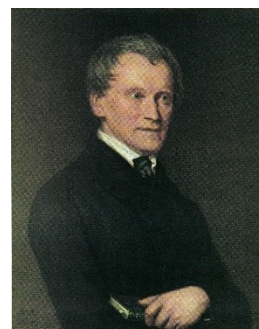
Na základě Böhmerovi závěti se jeho nástupci měli stát Julius Ficker (1826–1902), Johannes Janssen (1829–1891) a Wilhelm Arnold (1826–1883). Po vzájemné dohodě se však vedení ujal pouze Julius Ficker a sídlo se i s ním v roce 1863 přesunulo do rakouského Innsbrucku. Roku 1895 se Fickerovým nástupcem stal Engelbert

Mühlbacher (1843–1903), který vedení přemístil do Vídně a v roce 1906 se následně projekt začlenil pod *Österreichischen Akademie der Wissenschaften* (Rakouská akademie věd), kde byla roku 1939 založena *Kommission für die Neubearbeitung der Regesta Imperii* (Komise pro nové zpracování Regesta Imperii). V roce 1998 se tato Komise přeměnila v *Arbeitsgruppe der Regesta Imperii* (Pracovní skupina Regesta Imperii) a začlenila se do nově vzniklého *Forschungsstelle für Geschichte des Mittelalters* (Výzkumné pracoviště pro dějiny středověku), který se roku 2003 přetvořil v *Institut für österreichische Geschichtsforschung* (Institut pro rakouský dějepis) při Vídeňské univerzitě.

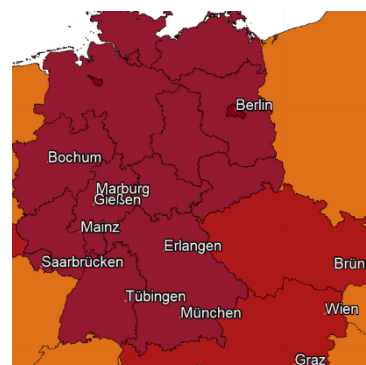
V roce 1967 vznikla pod vedením Helmuta Beumanna (1912–1995) sesterská *Deutsche Kommission für die Bearbeitung der Regesta Imperii* (Německá komise pro zpracování Regesta Imperii), která od roku 1980 spadá pod *Akademie der Wissenschaften und der Literatur in Mainz* (Akademie věd a literatury v Mohuči).

Současnost

Dnes se RI postupně snaží rozšiřovat své působení, a tak vznikají nová pracoviště (např. na Berlínsko-braniborské akademii věd v Berlíně, na univerzitách v Mnichově, v Marburgu, v Kolíně; v rakouském Grazu; na Masarykově univerzitě v Brně; ...). Všechna pracoviště spolu přitom úzce spolupracují a regesta vydávají společně i s přičiněním MGH.

Johann Friedrich Böhmer
(1795-1863)

Rozmístění pracovišť RI

¹ Regest je stručné shrnutí nějaké listiny či jiné písemnosti, jehož účelem je zjednodušit a usnadnit práci při výzkumu.

Pracoviště na Masarykově univerzitě v Brně

Brněnské pobočka RI založená roku 2011 je nejmladším pracovištěm a zároveň první odnoží mimo Rakousko a Německo. Nachází se na *Ústavu pomocných věd historických a archivnictví*, ale oficiálně spadá pod Rakouskou akademii věd. Specializuje se na listiny císaře Zikmunda Lucemburského.

Členění regist

Regesta jsou chronologicky členěna do 14. oddílů, nejdříve podle vládnoucích dynastií a později podle panovníků.

- I.Regestář k vládě Karlovců (751–918/926/962)
- II.Regestář k vládě otonské (saské) dynastie (919–1024)
- III.Regestář k vládě sálské (franské) dynastie (1024–1125)
- IV.Regestář k vládě Lothara III. a starších Štaufů (1125–1197)
- V.Regestář k vládě mladších Štaufů: Filipa Švábského, Oty IV. Brunšvického, Fridricha II., Jindřicha (VII.), Konráda IV., Jindřicha Raspe, Viléma a Richarda (1198–1272)
- VI.Regestář k vládě Rudolfa, Adolfa, Albrechta a Jindřicha VII. (1273–1313)
- VII.Regestář k vládě Ludvíka Bavorského (1314–1347)
- VIII.Regestář k vládě Karla IV. (1346–1378)
- IX.Regestář k vládě Václava IV. (1376/78–1400/19)
- X.Regestář k vládě Ruprechta (1400–1410)
- XI.Regestář k vládě Zikmunda Lucemburského (1410–1437)
- XII.Regestář k vládě Albrechta II. (1438–1439)
- XIII.Regestář k vládě Fridricha II. (1440–1493)
- XIV.Regestář k vládě Maxmiliána I. (1493–1519)

Od roku 2001 jsou regesta volně přístupná široké veřejnosti na internetových stránkách RI (<http://www.regesta-imperii.de>), kde se nachází např. i tzv. RI-plus, tedy doplňkové registry, které existují pouze v digitální formě. Na stránkách najdeme od roku 2014 i databázi OPAC, která obsahuje více než 2,3 milionů titulů, včetně 1,8 milionů článků, k dějinám evropského středověku.

CDM

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae (CDM) neboli Moravský diplomatář je ediční řada listin a textů, která pojednává o moravské středověké historii. Historické události zachycuje od roku 396 do roku 1411. Ediční řada obsahuje 15 svazků, které byly vydávány od roku 1836 do roku 1903. CDM v průběhu let vydávali celkem čtyři vydavatelé, a to Antonín Boček, Josef Chytil, Vincenc Brandl a Bertold Bretholz.

Moravský diplomatář je kompletně digitalizovaný a přístupný na stránkách Centra mediivistických studií: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&cat=3>

Antonín Boček (1809–1847)

Antonín Boček byl prvním vydavatelem CDM. Byl to stavovský historiograf moravský a archivář moravského zemského archivu. Boček připravil prvních pět dílů Moravského diplomatáře, vydat stihl ale pouze čtyři. Ve své práci si nepočínal příliš kriticky a moravskou středověkou historii „obohatit“. Padělky zakrýval dokumenty, které údajně našel v pozůstalosti moravského osvícenského historika J. V. Monsea (1733–1793), tedy tzv. fragmenty Monseana.

Bočkova falsa

Antonín Boček padělal s pomocí některého svého pomocníka několik listin v Moravském diplomatáři. Moravskou středověkou historii doplňoval poznámkami a jednotlivé texty upravoval. Padělatel byl ve své práci velice přesný a přesvědčivý. Pravda o Bočkově false se ukázala až po jeho předčasné smrti, kdy se jeho pozůstalost stala majetkem moravského zemského archivu. V Bočkově pozůstalosti byly nalezeny opisy, které jeho plagiátorství potvrzují.

1. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae I. (319–1199)*. Ed. Antonín Boček. Olomouc 1836.
2. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae II. (1200–1240)*. Ed. Antonín Boček. Olomouc 1839.
3. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae III. (1241–1267)*. Ed. Antonín Boček. Olomouc 1841.
4. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae IV. (1268–1293)*. Ed. Antonín Boček. Olomouc 1845.
5. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae V. (1294–1306)*. Ed. Antonín Boček, Josef Chytil. Brno 1850.
6. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VI. (1307–1333)*. Ed. Josef Chytil. Brno 1854.
7. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VII/1. (1334–1345)*. Ed. Josef Chytil. Brno 1858.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VII/2. (1345–1349). Ed. Josef Chytil. Brno 1860.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VII/3. (830–1347). Ed. Josef Chytil. Brno 1864.

8. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VIII. (1350–1355)*. Ed. Vincenc Brandl. Brno 1874.
9. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae IX. (1356–1366)*. Ed. Vincenc Brandl. Brno 1875.
10. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae X. (1367–1375)*. Ed. Vincenc Brandl. Brno 1878.

11. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae XI. (1375–1390)*. Ed. Vincenc Brandl. Brno 1885.
12. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae XII. (1391–1399)*. Ed. Vincenc Brandl. Brno 1890.
13. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae XIII. (1400–1407)*. Ed. Vincenc Brandl. Brno 1897.
14. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae XIV. (1408–1411)*. Ed. Bertold Bretholz. Brno 1903.
15. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae XV. (1207–1408)*. Ed. Bertold Bretholz. Brno 1903

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae

RBM – Českomoravské registry

Definícia : Ide o edíciu úradných prameňov (listov a listín), ktoré majú podobu registov. Edícia pokrýva obdobie od roku 600 až do konca vlády Karla IV, čiže do roku 1378. Projekt začal na podnet F. Palackého a ako prvý ho začal spracovávať Jaromír Erben.

Slovník : *Regest* – Ide o výťah z písomnosti, ktorá má podávať základné údaje daného textu.

Rozlišujeme viaceré typov:

A. Regest záhlavný – inventárny zoznam, uvádza iba stručné informácie kto, kedy, komu, čo

B. Regest náhradný – čiastočné parafrázovanie určitých častí písomnosti

Diplomatár – Zaznamenáva úplne znenie listín, sú vymedzené priestorovo (územne), tematicky, inštitúciou, alebo vydavateľom.

Vznik RBM: František Palacký chcel vydávať Český diplomatár, ale od tejto predstavy upustil po tom, čo sa zistilo, že vydávaný moravský diplomatár Antonína Bočka, obsahuje vymyslené fakty. Tam vzniká pojem „Bočkova falza“. Ale o niekoľko rokov neskôr, predsa len začal vydávať ako keby náhradu Českého diplomatára a tým boli *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* (RBM). Na podnet F. Palackého, ho začal vydávať Karol Jaromír Erben. Neskôr Jozef Emler, vďaka nemu sa podarilo vydať diplomatický materiál z rokov 1253-1346 (RBM II.IV.) Emler chcel pokračovať až do smrti Karola IV., ale kvôli zdravotným problémom to nebolo možné. Po smrti Emlera sa práce na RBM zastavili, obnovili sa až po vzniku ČSR. Ďalšou nasledovníčkou bola Blažena Rynešová, ktorá však vypracovala iba roky 1346-1347. Jej prácu dokončil Jiří Spěváček. Prácu na šiestom diele začal Bedřich Mendl, ten vydal dva zväzky a tretí, na ktorom pracoval, vydala po jeho smrti Milada Linhartová. Posledné zväzky boli pripravené po roku 1989 a v roku 2014 vydáva Lenka Blechová prvý zväzok ôsmeho diela.

Pri citácii listín vydaných do roku 1283 je RBM antikvovaná edíciou CDB, tudíž do tohto roku citujeme listiny podľa aktuálnej úplnej edície v CDB !

Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV.

Je voľne nadväzujúca rada na predošlú edíciu po dobu Václava IV. (1378-1419). Zaoberá sa samostatnou vládou Václava IV. a napríklad históriou kláštorov na Morave.

Štruktúra:

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae:

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae I. (600–1253). Ed. Karel Jaromír Erben. Praha 1855.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II. (1253–1310). Ed. Josef Emler. Praha 1882.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae III. (1311–1333). Ed. Josef Emler. Praha 1890.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae IV. (1333–1346). Ed. Josef Emler. Praha 1892.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae V. (1346–1355)

1. Sväzok: 1346–1348. Ed. J. Spěváček. Praha 1958.

2. Sväzok: 1348–1350. Ed. J. Spěváček. Praha 1960.

3. Sväzek: 1350–1352. Ed. J. Zachová. Dolní Břežany 2000.
4. Sväzek: 1352–1355. Ed. J. Zachová. Dolní Břežany 2004.
5. Register: Ed. J. Zachová. Dolní Břežany 2005.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae VI. (1355–1358)

1. Sväzek: 1355–1356. Ed. B. Mendl. Praha 1928.
2. Sväzek: 1356–1357. Ed. B. Mendl. Praha 1929.
3. Sväzek: 1357–1358. Eds. B. Mendl - M. Linhartová. Praha 1954.
4. Register: Ed. E. Mendlová. Praha 1979.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae VII. (1358–1363)

1. Sväzek: 1358–1359. Eds. B. Mendl - M. Linhartová. Praha 1954.
2. Sväzek: 1359–1360. Eds. B. Mendl - M. Linhartová. Praha 1955.
3. Sväzek: 1360–1361. Eds. B. Mendl - M. Linhartová. Praha 1958.
4. Sväzek: 1361–1362. Eds. M. Linhartová - B. Mendl. Praha 1961.
5. Sväzek: 1362–1363. Eds. M. Linhartová - B. Mendl. Praha 1963.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV.:

Fontes Archivi capituli metropolitani eccl. Pragensis (1378–1400). Ed. V. Jenšovská. Praha 1967 (1378–1382), 1971 (1383–1387), 1974 (1388–1391), 1976 (1392–1394), 1978 (1395–1396), 1982 (1397–1398), 1981.

Fontes Archivi capituli eccl. Wissegradensis. Ed. V. Vavřínek. Praha 1969.

Fontes Archivi publici Trebonensis. Ed. B. Kopičková. Praha 1977.

Fontes Archivi publici Olomucensis et Opaviensis. Ed. B. Kopičková. Praha 1989.

Fontes Archivi nationalis Pars I Litterae monasteriorum (1378–1419). Eds. K. Beránek, V. Beránková. Praha 2006, 2007, 2012 - rejstřík.

Fontes Archivi terrae Moraviae Brunae (1378–1419). Ed. P. Krafl. Praha 2010.

Fontes Archivi publici Litomericensis (1378–1419). Ed. B. Kropičková. Praha 2013.

Dostupné na:

<https://www.czechency.org/slovník/EDICE%20DIPLOMATICKÉHO%20MATERIÁLU>

Codex diplomaticus et epistolaris Bohemiae – Český diplomatář (CDB)

Definice

Český diplomatář (dále CDB) je kritická edice, neboli redakční rada, která v chronologickém pořadí publikuje všechny listiny a listy se vztahem k dějinám středověkého českého království. Diplomátář byl v průběhu času zařazen do edičního programu Českého zemského archivu, po válce České akademii věd a třetí a čtvrtý sešit třetího svazku byl vydán Nakladatelstvím Palackého univerzity v Olomouci.

Historie

Codex diplomaticus et epistolaris Bohemiae se začal vydávat v roce 1904, kdy se celé činnosti ujal Gustav Friedrich. Samotná myšlenka a idea realizace však patří Františku Martinu Pelclovi, který se bez úspěchu pokoušel realizovat diplomatář již v 18. století. Na něho pak navazoval František Palacký a Josef Emler. Jaromír Čelakovský, poslanec a historik, využil v roce 1898 stého výročí narození Františka Palackého a získal od zemského sněmu povolení a příslib dotace na přípravu vydání a vydávání diplomatáře. Zařadili ho do edičního programu Českého zemského archivu, kde byla zřízena subkomise, která stanovila diplomatář jako českomoravský. Další podmínky byly například stanovení edičního jazyku latinou, jeho obsah (listy, listiny a akta) a časové ohraničení (od roku 805 a do roku 1310). Prvním editorem se stal Gustav Friedrich. Byl to profesor pomocných věd historických a vydal dva prvé úplné svazky. Vydávání diplomatáře zpomalil a znemožnil příchod první světové války. Po druhé světové válce se editace ujali Jindřich Šebánek a Sáša Dušková na půdě Masarykovy univerzity v Brně. Důležitým krokem bylo sjednocení a rozdělení listin s datací do roku 1240 na pravá a středověká falza. Způsob byl následující, značkou + byly označeny pochybnosti, ++ padělané listiny v průběhu 13. nebo 14. století a +++ obzvláště nápadná falza dalších staletí. Spolu s V. svazkem získává diplomatář formu registáře.

Současnost

Český diplomatář má v současnosti významné postavení v přípravě vědeckých prací. Ze své povahy je nejlepší a nejnovější edicí, která se týká českých dějin. Brněnské pracoviště Pomocných věd historických a archivnictví bylo pracovištěm, které rozšířilo diplomatář o materiály z doby vlády Václava II. Poslední svazek, svazek č. VII, byl vydán v roce 2011 v Brně Daliborem Havlem, ve Výzkumném středisku pro dějiny střední Evropy.

Svazky

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, edd. Gustav Friedrich, Zdeněk Kristen, Jan Bistřický, Jindřich Šebánek, Sáša Dušková, Vladimír Vašků, Zbyněk Sviták, Helena Krmíčková, Jarmila Krejčíková, Jana Nechutová, Dalibor Havel

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae

Tomus I 805–1197, ed. Gustav Friedrich, Pragae 1904–1907

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae

Tomus II 1198–1230, ed. Gustav Friedrich, Pragae 1912

Tomus III 1231–1240, edd. Gustav Friedrich, Zdeněk Kristen, Jan Bistřický

Fasciculus 1 1231–1238, ed. Gustav Friedrich, Pragae 1942

Fasciculus 2 1238 Iunius – 1240, edd. Gustav Friedrich – Zdeněk Kristen, Pragae 1962

Fasciculus 3 (acta spuria et additamenta 1231–1240), edd. Gustav Friedrich – Zdeněk Kristen – Jan Bistřický, Olomucii 2000

Fasciculus 4 (index nominum et glossarium 1231–1240), ed. Jan Bistřický, Olomucii 2002

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae

Tomus IV 1241–1253, edd. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková

Fasciculus 1, edd. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková, Pragae 1962

Fasciculus 2 (indices, exempla scripturae, sigilla, concordantias continens), edd. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková, Pragae 1965

Tomus V 1253–1278, edd. Jindřich Šebánek, Sáša Dušková, Vladimír Vašků

Fasciculus 1 1253–1266, edd. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková, Pragae 1974

Fasciculus 2 1267–1278, edd. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková, Pragae 1981

Fasciculus 3 (acta complementaria regestorum ratione continens), edd. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková, Pragae 1982

Fasciculus 4 (prolegomena diplomatica, indices, exempla scripturae, sigilla, concordantias continens), edd. Sáša Dušková – Vladimír Vašků, Pragae 1993

Tomus VI 1278–1283, edd. Zbyněk Sviták, Helena Krmíčková, Jarmila Krejčíková, Jana Nechutová

Fasciculus 1, edd. Zbyněk Sviták – Helena Krmíčková – Jarmila Krejčíková – Jana Nechutová, Pragae 2006

Tomus VII 1278–1306, ed. Dalibor Havel

Fasciculus 5 scribarum manus continens, ed. Dalibor Havel, Brunae 2011

Fontes Rerum Bohemicarum (FRB)

Prameny dějin českých

Fontes Rerum Bohemicarum je edice středověkých narativních (vyprávěcích) pramenů se vztahem k českým zemím. Byla založena Františkem Palackým v druhé polovině 19. století. Zprvu ji vydávalo Museum Království českého (dnešní Národní museum) a její vydání bylo zapláceno sbírkou, jež byla uspořádána spolkem Svatobor u příležitosti 70. narozenin Františka Palackého (1868).

Zpočátku Palacký řídil vydávání sám, později se na jeho přání stal editorem Josef Emler. Samotná práce na edicích začala roku 1869. Na přání Palackého edice obsahovaly i české překlady, které však byly jen v prvním a druhém díle. V dalších dílech byly zrušeny kvůli snížení nákladů na vydání.

V meziválečném a poválečném období byly práce na edicích zastaveny, avšak plánovala se jejich obnova. Vydávání pokračovalo od 90. let 20. století a to edicí pod názvem *Fontes Rerum Bohemicarum. Series nova*. Je to kritická edice středověkých hagiografických pramenů, které odpovídají nejmodernějším požadavkům a je vydávána Akademií věd ČR.

1. Díl Fontes Rerum Bohemicarum

- vycházel 1871-1873
- editor: Josef Emler
- obsahuje hagiografické spisy (legendy)

2. Díl Fontes Rerum Bohemicarum

- vycházel 1874-1875
- editor: Josef Emler
- obsahuje Kosmovu kroniku a spisy Kosmových pokračovatelů, České a Pražské letopisy, Letopisy hradišsko opatovické, Letopis Vincenciův a Jarlochův a obě Žďárské kroniky

3. Díl Fontes Rerum Bohemicarum

- vycházel 1878-1882
- editor: Josef Emler, Josef Jireček
- obsahuje Dalimilovu kroniku, latinské texty, Letopis Jindřicha Heimburského, životopis Karla IV. i řeč na jeho pohřbu, Neplachovu kroniku a Kroniku Marignolovu, řeč Vojtěcha Raňkova z Ježova

4. Díl Fontes Rerum Bohemicarum

- vycházel 1882-1884
- editor: Josef Emler
- obsahuje Zbraslavskou kroniku, tzv. Výpisky z různých kronik, Kroniku Františka Pražského a Kroniku Beneše Krabice z Weitmile

5. Díl Fontes Rerum Bohemicarum

- vycházel 1893
- editoři: Josef Emler, Jan Gebauer, Jaroslav Goll
- obsahuje Kroniku českou Přibíka z Radenína, Kroniku Vavřince z Březové a výtah z ní, Píseň o vítězství u Domažlic, Kroniku Univerzity Pražské, Kroniku Bartoška z Drahonic, přídavek kroniky Bartoška z Drahonic

6. Díl Fontes Rerum Bohemicarum

- vycházel 1907
- editor: Josef Vítězslav Šimák
- obsahuje Kroniku Bartoše Písaře, Paměti o bouři pražské 1524, Listy a kronika Jiřího Píseckého
- původně obsahoval Letopisy a drobnější kroniky doby husitské, původní text a oba staročeské překlady České kroniky Eneáše Silvia Piccolominiho - pro nedostatečnou kvalitu tisku byl však tento díl r.1910 skartován

7. Díl Fontes Rerum Bohemicarum

- nevytištěn, sazba rozmetána za Heydrichiády
- editor: Josef Emler
- obsahuje: připravené texty, které měly být v šestém díle (drobnější kroniky doby husitské a původní text a oba staročeské překlady České kroniky Eneáše Silvia Piccolominiho)

8. Díl Fontes Rerum Bohemicarum

- vycházel 1923-1932
- editor: Václav Novotný
- obsahuje: spisy Petra z Mladoňovic a další prameny ke kostnickému koncilu a k osobnostem Mistra Jana Husa a Mistra Jeronýma Pražského

1. Díl Fontes Rerum Bohemicarum. Series nova (FRB SN)

- vyšel 1997
- editor: Jana Zachová
- obsahuje: kroniku Františka Pražského

2. Díl Fontes Rerum Bohemicarum. Series nova

- vyšel 2003
- editoři: Alena M. Černá, Petr Čornej, Markéta Klosová
- obsahuje: Staré letopisy české

Literatura a webové stránky

- díly edice on-line **Czech medieval sources**

Magnae Moraviae Fontes Historici (MMFH)

Tato pětisvazková edice vyšla v letech 1966–1977. Edici připravila skupina historiků kolem univerzity J. E. Purkyně (dn. MUNI) pod vedením Lubomíra Havlíka ve spolupráci s Československou akademií věd. V této edici jsou shromážděny prameny související s Velkou Moravou, ale i prameny související s územím středního Podunají před vznikem VM a nebo prameny související s jejím odkazem.

Prameny nepocházejí pouze z území Velké Moravy, vyskytuje se zde velká část pramenů z Franské (později Východofranské) říše, Itálie, Byzance, nebo např. z Uher, Bulharska, Chorvatska, atd. Z toho plyne, že prameny jsou velmi rozmanité po jazykové stránce: vyskytují se zde prameny psané v jazyce latinském, církevněslovanském, řeckém, staročeském, starohornoněmeckém, anglosaském, arabském a hebrejském. Všechny texty jsou přeloženy a do knihy jsou překlady zasazeny vedle originálu.

První tři svazky již vyšly ve druhém upraveném a rozšířeném vydání (I/2008, II/2010, III/2011): byly upraveny překlady, upravena sazba, doplněna bibliografie a první díl rozšířen o prameny, které byly z technických důvodů zařazeny do čtvrtého dílu.

I. **Annales et Chronicae** (Letopisy a kroniky)

- *Dagmar Bartoňková, Lubomír Havlík, Zdeněk Masařík, Radoslav Večerka*
- Narativní prameny
- Většina pramenů z franského území
- Fredegarova kronika

Letopisy království Franků, Bertinské, Xantinské, Fuldenské

Kronika Prümského opata Reginona

Dějiny Maďarů P. Magistra, zvaného Anonym

Dalimilova kronika

- Jsou zařazeny pouze kapitoly o VM vytržené z kontextu.

II. **Textus biographici, hagiographici, liturgici** (biografické, hagiografické, liturgické texty)

- *Dagmar Bartoňková, Lubomír Havlík, Zdeněk Masařík, Radoslav Večerka, Jaroslav Ludvíkovský*
- Hagiografické prameny, životopisy, panegyriky (=chvalo zpěvy), liturgické texty
- Písemné památky 7.-15. stol.
- Dále rozděleno do tří skupin:
Odd. A: Životopisy (Život Karla Velikého od Einharda)

Odd. B: Hagiografické spisy a panegyriky (Život Konstantinův, Legenda o sv. Prokopu)

Odd. C: Výňatky liturgických textů (Kyjevské listy)

III. **Diplomata, epistolae, textus historici varii** (listiny, listy)

- *Dagmar Bartoňková, Lubomír Havlík, Radoslav Večerka, Jaroslav Ludvíkovský, Ivan Hrbek*
- Písemné památky 8.-15. stol.
- Dále rozděleno do tří skupin:

Odd. A: Listiny

Odd. B: Listy (Korespondence)

Odd. C: Různé historické texty (Texty byz. císaře Konstantina Porfyrogenneta)

IV. **Leges, textus iuridici, supplementa** (právní texty, zákoníky, dodatky)

- *Dagmar Bartoňková, Karel Haderka, Lubomír Havlík, Josef Vašica, Radoslav Večerka*
- Texty právní povahy
- Dále rozděleno:
Odd. A: Právní prameny a) latinské

b) církevněslovanské

Odd. B: Dodatky (prameny, části pramenů, historické komentáře, které nebyly v prvním vydání zařazeny do prvních tří děl)

V. **Indices** (Rejstříky)

- *Lubomír Havlík*
- Rejstřík zeměpisných názvů
- Rejstřík názvů etnik a národností
- Rejstřík historických osobností
- Rejstřík autorů
- Rejstřík pramenů
- Letopisy Velké Moravy (nejde o pramen)

Význam pro historickou práci:

Magnae Moraviae Fontes Historici je nejdůležitější sbírka k dějinám Velké Moravy. Díky překladům zpřístupňuje cizojazyčné prameny i méně jazykově vybaveným čtenářům.